

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (όγδοο τμήμα)

της 7ης Νοεμβρίου 2013*

«Ασφάλιση νομικής προστασίας — Οδηγία 87/344/ΕΟΚ — Άρθρο 4, παράγραφος 1 —
Ελεύθερη επιλογή δικηγόρου από τον ασφαλισμένο — Ρήτρα περιεχόμενη στους γενικούς όρους
συμβάσεως εγγυώμενης νομική αρωγή, από μισθωτό του ασφαλιστή, σε δικαστικές και διοικητικές
διαδικασίες — Έξοδα σχετικά με τη νομική αρωγή από εξωτερικό νομικό σύμβουλο αποδιδόμενα μόνο
σε περίπτωση ανάγκης, εκτιμώμενης από τον ασφαλιστή, να ανατεθεί ο χειρισμός της υποθέσεως σε
εξωτερικό νομικό σύμβουλο»

Στην υπόθεση C-442/12,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, υποβληθείσα από το
Hoge Raad der Nederlanden (Κάτω Χώρες) με απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2012, η οποία περιήλθε
στο Δικαστήριο στις 3 Οκτωβρίου 2012, στο πλαίσιο της δίκης

Jan Sneller

κατά

DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (όγδοο τμήμα),

συγκείμενο από τους C. G. Fernlund, πρόεδρο του ογδού τμήματος, προεδρεύοντα, C. Toader
(εισηγήτρια) και E. Jarašiūnas, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Mengozzi

γραμματέας: M. Ferreira, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της
19ης Σεπτεμβρίου 2013,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV, εκπροσωπούμενη από τους
J. W. H. van Wijk και B. J. Drijber, advocaten,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τη W. Ferrante,
avvocato dello Stato,
- η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Posch,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους F. Wilman και K.-P. Wojcik,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς την ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1987, για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων σχετικά με την ασφάλιση νομικής προστασίας (ΕΕ L 185, σ. 77), η οποία έχει *ratione temporis* εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του J. Sneller και της DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV (στο εξής: DAS), ασφαλιστικής εταιρίας, σχετικά με την κάλυψη των εξόδων νομικής αρωγής παρασχεθείσας από δικηγόρο της επιλογής του ασφαλισμένου.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Στην ενδέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 87/344 εκτίθενται:

«[Εκτιμώντας] ότι το συμφέρον του ασφαλισμένου που έχει συνάψει σύμβαση νομικής προστασίας επιβάλλει να έχει ο ασφαλισμένος τη δυνατότητα να επιλέγει ο ίδιος τον δικηγόρο του, ή κάθε άλλο πρόσωπο το οποίο διαθέτει τα προσόντα που απαιτεί η εθνική νομοθεσία μέσα στα πλαίσια κάθε δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας και κάθε φορά που ανακύπτει σύγκρουση των συμφερόντων».

- 4 Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής ορίζει:

«Η παρούσα οδηγία έχει ως αντικείμενο τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων σχετικά με την ασφάλιση νομικής προστασίας [...], προκειμένου να διευκολυνθεί η πραγματική άσκηση της ελευθερίας εγκατάστασης και να αποφευχθεί κατά το δυνατόν κάθε κίνδυνος σύγκρουσης συμφερόντων που οφείλεται στο γεγονός ότι ο ασφαλιστής καλύπτει και άλλον ασφαλισμένο ή ότι καλύπτει τον ασφαλισμένο ταυτόχρονα για τους κινδύνους νομικής προστασίας και για τους κινδύνους άλλου κλάδου [...] και, αν ανακύψει παρόμοια σύγκρουση, να καθιστά δυνατή την επίλυσή της.»

- 5 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στην ασφάλιση νομικής προστασίας. Η ασφάλιση αυτή συνίσταται στην έναντι καταβολής ασφαλιστρού συμβατική δέσμευση περί αναλήψεως των δικαστικών εξόδων και παροχής άλλων υπηρεσιών που απορρέουν από την εν λόγω ασφαλιστική κάλυψη, και ιδίως:

- στην ανόρθωση της ζημίας που υπέστη ο ασφαλισμένος είτε μέσω εξωδίκου συμβιβασμού είτε μέσω αστικής ή ποινικής δίκης,
- στην υπεράσπιση ή εκπροσώπηση του ασφαλισμένου σε αστική, ποινική, διοικητική ή άλλη δίκη ή κατ' απαίτησεως η οποία εγείρεται εναντίον του.»

6 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας ορίζει:

«Κάθε ασφαλιστική σύμβαση νομικής προστασίας προβλέπει ρητά ότι:

- α) σε κάθε δικαστική ή διοικητική διαδικασία, όταν καλείται δικηγόρος, ή κάθε άλλο πρόσωπο που διαθέτει τα προσόντα τα οποία απαιτεί η εθνική νομοθεσία, για να υπερασπίσει ή να εκπροσωπήσει τον ασφαλισμένο ή να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά του, ο ασφαλισμένος έχει την ελευθερία της σχετικής επιλογής·
- β) ο ασφαλισμένος είναι ελεύθερος να επιλέγει δικηγόρο, ή, αν θέλει και εφόσον το επιτρέπει η εθνική νομοθεσία, οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που διαθέτει τα κατάλληλα προσόντα για την υπεράσπιση των συμφερόντων του, σε περίπτωση που ανακύψει σύγκρουση συμφερόντων.»

7 Το άρθρο 5 της οδηγίας 87/344 ορίζει:

«1. Κάθε κράτος μέλος μπορεί να εξαιρέσει από την εφαρμογή του άρθρου 4, παράγραφος 1, την ασφάλιση νομικής προστασίας αν πληρούνται όλοι οι ακόλουθοι όροι:

- α) η ασφάλιση περιορίζεται σε υποθέσεις που προκύπτουν από τη χρησιμοποίηση οδικών οχημάτων στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους·
- β) η ασφάλιση συνδέεται με σύμβαση βοήθειας που θα παρέχεται σε περίπτωση ατυχήματος ή βλάβης όπου ενέχεται οδικό όχημα·
- γ) ούτε ο ασφαλιστής της νομικής προστασίας ούτε ο ασφαλιστής της βοήθειας δεν καλύπτουν κλάδο ευθύνης·
- δ) λαμβάνονται μέτρα ώστε η παροχή νομικών συμβουλών και η εκπροσώπηση καθενός των διαδίκων σε περίπτωση διαφοράς να εξασφαλίζονται από δικηγόρους τελείως ανεξάρτητους, εφόσον οι εν λόγω διάδικοι είναι ασφαλισμένοι σε θέματα νομικής προστασίας στον ίδιο ασφαλιστή.

2. Η εξαίρεση που παραχωρείται από κράτος μέλος σε μία επιχείρηση κατ' εφαρμογή της παραγράφου 1 δεν θίγει την εφαρμογή του άρθρου 3, παράγραφος 2.»

Το ολλανδικό δίκαιο

8 Το άρθρο 4:67, παράγραφος 1, του νόμου περί χρηματοοικονομικού ελέγχου (Wet op het financieel toezicht) έχει ως εξής:

«Ο ασφαλιστής νομικής προστασίας φροντίζει ώστε στη σύμβαση νομικής προστασίας να ορίζεται ρητώς ότι ο ασφαλισμένος δύναται να επιλέξει ελεύθερα δικηγόρο ή άλλον νομίμως εξουσιοδοτημένο επαγγελματία αν:

- a. δικηγόρος ή άλλος νομίμως εξουσιοδοτημένος επαγγελματίας καλείται να υπερασπιστεί, εκπροσωπήσει ή υπηρετήσει τα συμφέροντα του ασφαλισμένου σε δικαστική ή διοικητική διαδικασία· ή
- b. ανακύπτει σύγκρουση συμφερόντων.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 9 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο J. Sneller συνήψε με τη Reaal Schadeverzekeringen NV σύμβαση ασφάλισης νομικής προστασίας. Η σύμβαση αυτή αναφέρει την DAS ως την εταιρία που ορίζεται για την παροχή της καλύψεως την οποία αφορά η νομική προστασία.
- 10 Η εν λόγω σύμβαση ορίζει επίσης ότι τις υποθέσεις χειρίζονται οι εσωτερικοί συνεργάτες της DAS. Παρά ταύτα, αν, σύμφωνα με τη σύμβαση ή κατά τη γνώμη της DAS, μια υπόθεση πρέπει να ανατεθεί σε εξωτερικό νομικό σύμβουλο, ο ασφαλισμένος έχει το δικαίωμα να ορίσει τον δικηγόρο ή τον επαγγελματία της επιλογής του.
- 11 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο J. Sneller θέλει να κινήσει δικαστική διαδικασία κατά του πρώην εργοδότη του για να λάβει αποζημίωση λόγω καταχρηστικής απολύσεως. Προς τούτο, σκοπεύει να λάβει αρωγή από δικηγόρο της επιλογής του και να επιβαρύνει με τα έξοδα νομικής αρωγής τον ασφαλιστή νομικής προστασίας. Η DAS συμφώνησε για την κίνηση τέτοιας δικαστικής διαδικασίας, αλλά εκτίμησε ότι η σύμβαση που συνήφθη με τον J. Sneller δεν προβλέπει, σε μια τέτοια περίπτωση, την επιβάρυνση με τα έξοδα νομικής αρωγής παρασχεθείσας από δικηγόρο επιλεγέντα από τον ασφαλισμένο. Η DAS ανέφερε ότι είναι διατεθειμένη μόνο να διασφαλίσει η ίδια τη νομική αρωγή του J. Sneller με εσωτερικό συνεργάτη της που δεν είναι δικηγόρος.
- 12 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, κατά το ολλανδικό δίκαιο, στο πλαίσιο της διαδικασίας που ο J. Sneller θέλει να κινήσει κατά του πρώην εργοδότη του δεν είναι υποχρεωτική η νομική αρωγή.
- 13 Κατόπιν της αρνήσεως της DAS να αναλάβει τα έξοδα νομικής αρωγής από δικηγόρο επιλεγέντα από τον J. Sneller, ο τελευταίος ζήτησε από τον *voorzieningenrechter te Amsterdam* (δικαστή ασφαλιστικών μέτρων του Άμστερνταμ) να διατάξει την DAS να αναλάβει τα εν λόγω έξοδα. Με απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, ο *voorzieningenrechter te Amsterdam* απέρριψε την αίτηση αυτή.
- 14 Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε με απόφαση του *Gerechtshof te Amsterdam* (Εφετείου του Άμστερνταμ) της 26ης Ιουλίου 2011. Το *Gerechtshof te Amsterdam* εκτίμησε ότι το άρθρο 4:67, παράγραφος 1, στοιχείο α, του νόμου περί χρηματοοικονομικού ελέγχου πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, υπό τις συνθήκες της υποθέσεως της κύριας δίκης, όπου το αντικείμενο της συμβάσεως είναι μια ασφάλιση νομικής προστασίας *in natura*, το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής δικηγόρου δεν γεννάται απλώς και μόνον από την απόφαση κινήσεως διαδικασίας υπέρ του ασφαλισμένου, αλλά είναι επίσης αναγκαίο ο ασφαλιστής νομικής προστασίας να αποφασίσει ότι η νομική αρωγή πρέπει να παρασχεθεί από εξωτερικό νομικό σύμβουλο και όχι από εσωτερικό συνεργάτη του. Μόνο στην περίπτωση αυτή υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων την οποία το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 87/344 σκοπεύει να αποτρέψει.
- 15 Ο J. Sneller προσέβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Κατά το τελευταίο, τόσο η ανάλυση των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344 όσο και οι αποφάσεις της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, C-199/08, *Eschig* (Συλλογή 2009, σ. I-8295), και της 26ης Μαΐου 2011, C-293/10, *Stark* (Συλλογή 2011, σ. I-4711), παρέχουν σημαντικά επιχειρήματα υπέρ της θέσεως ότι, αν κινηθεί δικαστική ή διοικητική διαδικασία, οι συμβατικοί όροι πρέπει πάντοτε να παρέχουν στον ασφαλισμένο το δικαίωμα να επιλέξει ελεύθερα τον νομικό του σύμβουλο.
- 16 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η απάντηση που καλείται να δώσει στην υπόθεση της κύριας δίκης ασφαλώς δύναται να έχει κοινωνικές συνέπειες, επειδή, αν γίνει δεκτή μια τέτοια ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344, θα είναι αναπόφευκτη μια πιθανόν σημαντική αύξηση του ποσού των ασφαλιστρών.

- 17 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Ακυρωτικό του Βασιλείου των Κάτω Χωρών) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Επιτρέπει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας [87/344] σε ασφαλιστή νομικής προστασίας, ο οποίος στα ασφαλιστήριά του ορίζει ότι η νομική αρωγή στις δικαστικές ή διοικητικές διαδικασίες κατ' αρχήν θα παρέχεται από μισθωτούς του ασφαλιστή, να ορίσει επίσης ότι το κόστος της νομικής αρωγής από δικηγόρο ή εκπρόσωπο ελεύθερα επιλεγμένο από τον ασφαλισμένο θα καλύπτεται μόνον αν ο ασφαλιστής εκτιμά ότι ο χειρισμός της υποθέσεως πρέπει να ανατεθεί σε εξωτερικό νομικό σύμβουλο;
 - 2) Διαφέρει η απάντηση στο πρώτο ερώτημα αναλόγως του αν στην περί ης πρόκειται δικαστική ή διοικητική διαδικασία είναι υποχρεωτική η νομική αρωγή;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 18 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί στην ουσία να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 87/344 αντιτίθεται στη δυνατότητα ασφαλιστή νομικής προστασίας ο οποίος ορίζει στις συμβάσεις του ασφαλίσεως ότι η νομική αρωγή κατ' αρχήν παρέχεται από εσωτερικούς συνεργάτες του να ορίσει επίσης ότι το κόστος της νομικής αρωγής από δικηγόρο ή εκπρόσωπο επιλεγέντα ελεύθερα από τον ασφαλισμένο δύναται να επιβαρύνει τον ασφαλιστή μόνον αν ο τελευταίος εκτιμά ότι ο χειρισμός της υποθέσεως πρέπει να ανατεθεί σε εξωτερικό νομικό σύμβουλο.
- 19 Εν προκειμένω, πρέπει να διευκρινιστεί ότι, κατά την DAS, η παθητική φωνή που χρησιμοποιείται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 87/344, στην έκφραση «όταν καλείται δικηγόρος», η οποία απαντά επίσης στη γερμανική, στην αγγλική και στην ολλανδική απόδοση της διατάξεως αυτής, αποδεικνύει ότι η εν λόγω διάταξη δεν καθορίζει αν, σε μια διαδικασία, απόκειται στον ασφαλιστή ή στον ασφαλισμένο να εκτιμήσει αν είναι αναγκαίο να κληθεί εξωτερικός νομικός σύμβουλος. Επομένως, η DAS είναι ελεύθερη να ρυθμίζει το ζήτημα αυτό στις ασφαλιστικές της συμβάσεις, η δε διάταξη αυτή δύναται να νοηθεί ως ορίζουσα ότι, «όταν [ο ασφαλιστής αποφασίζει να καλέσει] δικηγόρο [...], ο ασφαλισμένος έχει την ελευθερία της σχετικής επιλογής».
- 20 Μια τέτοια συσταλτική ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 87/344 δεν δύναται να γίνει δεκτή.
- 21 Πρώτον, μολονότι το γράμμα του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 87/344 δεν καθιστά από μόνο του δυνατό να καθορισθεί το εύρος των όρων «όταν καλείται δικηγόρος [...] ο ασφαλισμένος έχει την ελευθερία της σχετικής επιλογής», παρά ταύτα, για την ερμηνεία διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνο το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο της και οι σκοποί που επιδιώκει η ρύθμιση στην οποία ανήκει η διάταξη αυτή (προαναφερθείσα απόφαση Eschig, σκέψη 38).
- 22 Εν προκειμένω, επισημαίνεται ότι τόσο από την ενδέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 87/344 όσο και από το άρθρο της 4, παράγραφος 1, προκύπτει ότι το συμφέρον του έχοντος ασφάλεια νομικής προστασίας επιβάλλει να έχει αυτός τη δυνατότητα να επιλέγει ο ίδιος τον δικηγόρο του ή κάθε άλλο πρόσωπο το οποίο διαθέτει τα προσόντα που η εθνική νομοθεσία δέχεται στο πλαίσιο κάθε δικαστικής ή διοικητικής διαδικασίας (προαναφερθείσα απόφαση Stark, σκέψη 28).

- 23 Έτσι, από τη συνδυασμένη ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 87/344 και της ενδέκατης αιτιολογικής της σκέψεως προκύπτει ότι η ελεύθερη επιλογή δικηγόρου από τον ασφαλισμένο δεν δύναται να περιοριστεί μόνο στις καταστάσεις στις οποίες ο ασφαλιστής αποφασίζει ότι πρέπει να κληθεί εξωτερικός νομικός σύμβουλος.
- 24 Δεύτερον, όπως διατείνεται η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, διαπιστώνεται ότι ο επιδιωκόμενος με την οδηγία 87/344, και ειδικότερα με το άρθρο της 4, σκοπός ευρείας προστασίας των συμφερόντων των ασφαλισμένων (βλ., στο ίδιο πνεύμα, προαναφερθείσα απόφαση Eschig, σκέψη 45) δεν είναι συμβατός με συστατική ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, όπως είναι η ερμηνεία την οποία προτείνει η DAS.
- 25 Εν προκειμένω, πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344, το οποίο αφορά την ελεύθερη επιλογή εκπροσώπου, έχει γενικό περιεχόμενο και δεσμευτική ισχύ (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις Eschig, σκέψη 47, και Stark, σκέψη 29).
- 26 Τρίτον, όσον αφορά το ζήτημα του ύψους των ασφαλιστρών, διευκρινίζεται ότι οι διαφορετικοί τρόποι ασκήσεως του δικαιώματος του ασφαλισμένου να επιλέξει ελεύθερα τον εκπρόσωπό του δεν αποκλείουν τη δυνατότητα, σε ορισμένες περιπτώσεις, να περιοριστούν τα έξοδα που βαρύνουν τους ασφαλιστές.
- 27 Πράγματι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η ελευθερία επιλογής, υπό την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 87/344, δεν συνεπάγεται υποχρέωση των κρατών μελών να επιβάλλουν στους ασφαλιστές, σε όλες τις περιπτώσεις, την πλήρη κάλυψη των εξόδων που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της άμυνας ενός ασφαλισμένου, αρκεί η ελευθερία αυτή να μη καθίσταται κενή περιεχομένου. Τούτο θα συνέβαινε αν ο περιορισμός της επιβαρύνσεως με τα έξοδα αυτά καθιστούσε *de facto* αδύνατη μια εύλογη επιλογή, από τον ασφαλισμένο, του εκπροσώπου του. Ούτως ή άλλως, στα εθνικά δικαστήρια που ενδέχεται να επιληφθούν ενός τέτοιου ζητήματος απόκειται να εξακριβώσουν την έλλειψη ενός τέτοιου περιορισμού (βλ., στο ίδιο πνεύμα, προαναφερθείσα απόφαση Stark, σκέψη 33).
- 28 Επιπλέον, τα συμβαλλόμενα μέρη παραμένουν ελεύθερα να καθορίσουν υψηλότερα επίπεδα επιβαρύνσεως με έξοδα νομικής αρωγής, ενδεχομένως μέσω της καταβολής υψηλότερων ασφαλιστρών από τον ασφαλισμένο (βλ., στο ίδιο πνεύμα, προαναφερθείσα απόφαση Stark, σκέψη 34).
- 29 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω κρίσεων, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 87/344 αντιτίθεται στη δυνατότητα ασφαλιστή νομικής προστασίας, ο οποίος ορίζει στις συμβάσεις του ασφαλίσεως ότι η νομική αρωγή κατ' αρχήν παρέχεται από εσωτερικούς συνεργάτες του, να ορίσει επίσης ότι το κόστος της νομικής αρωγής από δικηγόρο ή εκπρόσωπο επιλεγέντα ελεύθερα από τον ασφαλισμένο δύναται να επιβαρύνει τον ασφαλιστή μόνον αν ο τελευταίος εκτιμά ότι ο χειρισμός της υποθέσεως πρέπει να ανατεθεί σε εξωτερικό νομικό σύμβουλο.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 30 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί στην ουσία να διευκρινιστεί αν ο κατά το εθνικό δίκαιο υποχρεωτικός ή μη υποχρεωτικός χαρακτήρας της νομικής αρωγής στην επίμαχη δικαστική ή διοικητική διαδικασία έχει συνέπειες για την απάντηση που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα.
- 31 Δεδομένου ότι, αφενός, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 25 της παρούσας αποφάσεως, το δικαίωμα του ασφαλισμένου να επιλέγει ελεύθερα τον εκπρόσωπό του έχει γενικό περιεχόμενο και δεσμευτική ισχύ και, αφετέρου, η οδηγία 87/344, όπως προκύπτει ειδικά από την ενδέκατη αιτιολογική της σκέψη και

από το άρθρο της 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', δεν εξαρτά την ύπαρξη και το εύρος του δικαιώματος αυτού από τους εθνικούς κανόνες περί δικαστικής εκπροσώπησης, τέτοιοι εθνικοί κανόνες δεν δύνανται να έχουν συνέπειες για την απάντηση που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα.

- 32 Λαμβανομένων υπόψη των κρίσεων αυτών, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι ο κατά το εθνικό δίκαιο υποχρεωτικός ή μη υποχρεωτικός χαρακτήρας της νομικής αρωγής στην επίμαχη δικαστική ή διοικητική διαδικασία δεν έχει συνέπειες για την απάντηση που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 33 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (όγδοο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 87/344/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1987, για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων σχετικά με την ασφάλιση νομικής προστασίας, αντιτίθεται στη δυνατότητα ασφαλιστή νομικής προστασίας ο οποίος ορίζει στις συμβάσεις του ασφαλίσεως ότι η νομική αρωγή κατ' αρχήν παρέχεται από εσωτερικούς συνεργάτες του να ορίσει επίσης ότι το κόστος της νομικής αρωγής από δικηγόρο ή εκπρόσωπο επιλεγέντα ελεύθερα από τον ασφαλισμένο δύναται να επιβαρύνει τον ασφαλιστή μόνον αν ο τελευταίος εκτιμά ότι ο χειρισμός της υποθέσεως πρέπει να ανατεθεί σε εξωτερικό νομικό σύμβουλο.
- 2) Ο κατά το εθνικό δίκαιο υποχρεωτικός ή μη υποχρεωτικός χαρακτήρας της νομικής αρωγής στην επίμαχη δικαστική ή διοικητική διαδικασία δεν έχει συνέπειες για την απάντηση που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα.

(υπογραφές)